

TAYFUN ATAY • Çin İŖi Japon İŖi

TAYFUN ATAY Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde fizik antropoloji öğrenimi gördü (1983). Aynı üniversitede paleoantropoloji alanında yüksek lisans yaptı (1986). Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu'nda (SOAS) sosyal antropoloji üzerine ikinci yüksek lisans (1989) derecesini aldı ve doktora (1994) yaptı. 1985-2001 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'ne bağlı olarak çalışmalarını sürdürdü. Halen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü Etnoloji Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi. Ayrıca Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü bünyesindeki Sosyal Antropoloji Yüksek Lisans Programı'nda da ek görevli öğretim üyesi olarak dersler veriyor. Diğer eserleri: *Batı'da Bir Nakşi Cemaati - Şeyh Nazım Kıbrısı Örneği* (İletişim, 1996); *Din Hayattan Çıkar - Antropolojik Denemeler* (İletişim, 2004, 2009, 2011); *Yaşamın Meşhuriyet Çağı: Popüler Kültürden Kitle Kültürüne Türkiye İzlenimleri* (Epsilon, 2004); *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler* (Brian Morris'ten çeviri; İmge, 2004); *Göl ve İnsan: Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme* (Kalan, 2005); *Türkler Kürtler Kıbrıslılar - İngiltere'de Türkçe Yaşamak* (Dipnot, 2006).

İletişim Yayınları 1722 • Bugünün Kitapları 133

ISBN-13: 978-975-05-1015-1

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Ercan Arslan

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Burcu Tunakan

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TAYFUN ATAY

Çin İşi Japon İşi

Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine
Antropolojik Değiniler

Nancy için...

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
“Erkeklik” En Çok Erkeği Ezer	15
Maçoluğun Dayanılmaz Ağırlığı	47
Erkeklik: İki Filmografik Örnek	51
Erkek, Ergendir!	57
Metroseksüeller, Gettoseksüeller, Entelseksüeller:	
Türkiye Basınında Erkeklik Tartışmaları	61
Mavi Hayatlar, Pembe Hayaller	81
8 Mart, Asıl Erkeklerle Kutlu Olsun!	85
Memleketimden Kadın Manzaraları	89
Tombul Tombul Podyumlar	93
Fabrikadan Podyuma Yabancılaşma	97
Helâl Kızlar Her Yere...	101
“Rahim” Olan Allah’ın Adıyla!..	105
Cinsellik Patolojisi, Viagra Dengesi	109
İslâm’ın Son Şartı: Hazza Gitmek	113

Helâl Sex Shop Hayırlı Olsun!	117
Cinsellik Yekpare Değil "Yelpaze"dir!	121
LAMBDA'ya Püf Diyen Karanlıktan Kurtulamaz!	133
Eşcinsellik, Dinsellik, Sosyalistlik	137
Eşcinselliğe El-Fâtıha!	141
İkbal'in Hicabı	145
KAYNAKÇA	149

Önsöz

Çocukluğumun nasıl da içime işlemiş unutulmaz tekerlemesiydi o:

*Çin işi Japon işi
Bunu yapan iki kişi
Biri erkek biri dişi
Erkek takınca fişi
Olurlar üç kişi...*

Mahalle aralarında toz-toprak, yağmur-çamur geçen yıllar boyunca ağzımızdan düşmeyen bu tekerlemeden, çocukluğunu o dönem (1960'lar sonu-70'ler başı) yaşamış pek çok erkeğin cinsiyet ve cinselliğe dair edindiği ilk “malûmat”ın çıktığını söylemek yanlış olmaz. Okullarda “cinsellik” dersinin adının bile anılmadığı yıllarda, işte o “ders”i mahalle böyle vermekteydi! İçinde yaşadığımız toplumun cinsiyet ve cinselliğe ilişkin genel ve hâkim kavrayış çerçevesini de sınıırım hiçbir şey bu hınzır çocukluk tekerlemesi kadar yalın ve çarpıcı anlatmaz.

Tekerlemenin içerik çözümlemesi, “özne” olarak erke-

ği çıkartır karşımıza: Erkek “takmazsa fişi”, hiçbir şey olmaz! “Fiş”, işi bitirmektedir ve onu işlerliğe sokan da erkektir. “Kadın” ise tekerlemede adı geçse de (“biri dişi”) söz konusu “edim” çerçevesinde nesneleştirilmiş ve “edilgen”dir (“edilen” dense ayıp olur, yanlış olmaz!).

Kadınlık, erkeklik kimlikleri ve cinsellik üzerine yerleşik-geleneksel söylemi henüz 6-7 yaşında iken içselleştirmemiz, bu tekerlemeyle sağlandı. Daha ileri yaşlarda memleket sahına yayılmış seks filmi furyasında “Tak Fişi Bitir İşi” adlı filmle karşılaşınca bu tekerlemenin toplumsal işlerliğinin sadece çocuklukla sınırlanmadığını, çok daha ötelerde yetişkin bünyeye de sirayeti olduğunu anlama imkânı doğacaktır.

Öte yandan, söz konusu tekerlemede argo metaforlarla karşımıza çıkan cinsiyet/cinsellik algısının yine metaforik nitelikte ama daha usturuplu, hatta kutsiyetle sarmalanmış biçimde ifadelendirilişini gözlemlemek de mümkündür. Örnekse, antropolog Carol Delaney’in bir Anadolu köyünde “cinsellik ve kozmoloji” ilişkisi üzerine yaptığı eşsiz çalışmasının tüm içeriğini özetleyen başlığı: *Tohum ve Toprak* (Delaney 2001).

Delaney, Anadolu kır kültüründe erkek(lik) ve kadın(hık) kavrayışlarını ortaya seren kitabında köylülerin mecazî (metaforik) kullanılan bu iki sözcükle kendisine açıklamada bulduklarını aktarır. Kadın, doğurgan, üretken, bereketli “toprak”tır. Erkek ise toprağın bu doğurganlığını, üretkenliğini, bereketini “harekete geçiren” “tohum”!.. Tablo, nettir. Erkek, “fişi, takarak” yaptığını “tohum” olarak “toprağa düştüğünde” de yapar.

Kuşkusuz söz konusu metaforik nitelemelerle Anadolu insanı, kadına da erkeğe de yüceltici, onurlandırıcı, kutsayıcı bir anlam atfetmektedir. Bereket saçan “toprak” da, onu bereketleyen “tohum” da değerlidir. Ama kullanılan metaforlar yine de bir “asimetri”yi inceden dışa vurur. Toprak,

onu “çatlata”n” tohum olmazsa ürün veremez. O, sabit, statik ve edildir. Tohum ise devingen, dinamik ve etken...

Bu coğrafyada kadın ile erkek arasında, ikincinin lehine asimetric, eşitsiz ve hiyerarşik ilişki, bu şekilde kâh kaba-saba bir çocuk tekerlemesi kâh kutsiyetle sarmalanmış bir yetişkin metaforu vasıtasıyla öğrenilip kazanılır. Erkeği aslı, kadını ise hem tali hem de tâbi kılan kurulu düzen, “ataerkillik”, bu coğrafyada hükmünü böylesi bir söylem geleneği dolayımıyla icra eder.

Sonuç, elinizdeki kitabın ilerleyen sayfalarında tane tane değinileceği üzere, ister kadın olsun isterse erkek, “insan” olanın hayatını alabildiğine sıkıntıya sokan bir sorunlar yumağıdır. Kadın açısından bu algı ve kavrayış temelinde şekillenen toplumsal, ekonomik ve politik süreçlerin onu cehennemî bir hayata mahkûm ettiği malûm... Erkek açısından ise taşıyıcısı olsa da sahibi olamadığı bir “iktidar”ın beşikden mezara ömür boyu “pratisyen”i olma zorunluluğu nedeniyle “zehirli” bir hayat yaşamaya mahkûmiyettir söz konusu olan. Kısaca, “erkeklik” erkeğe “zehir” olur!..

Bu kitap benim çocukluğumdan itibaren maruz kaldığım bu “zehirli iktidar oyunu”yla yıllardır süren bir yüzleşme ve hesaplaşmanın bir kısım ürünlerinin derlenmesinden oluştu. Bu iktidarın (ataerkillik) kurulum sürecinde ilk basamak olarak hatırladığım yukarıdaki çocukluk tekerlemesinin kitaba başlık olması yadırganabilir. Öyle ya, söz konusu erkeklik zehrinin “eğlenceli” bir enjeksiyonu olan bu tekerlemenin ilk dizesi (“Çin İşi Japon İşi”) kitap başlığı yapıyorsa bu, onun onaylandığı anlamına gelmez mi?! Hayır gelmiyor. Nasıl Marx’ın dev eseri *Kapital*, “kapital”in eleştirel sorgulamasını hedefleyen bir analizse (umarım teşbihte hata da, tevazu sınırlarını ihlâl de olmuyordur!) burada da hedeflenen söz konusu tekerlemeden yansıyan dünya görüşünün benzer şekilde bir eleştirel sorgulamasına gitmek...

Kitabın çok büyük bir bilimsel-akademik iddiası yok, ama “hassasiyet”i var. Antropoloji serüvenimde olgusal, kavramsal ve kuramsal olarak edinilmiş, üretilmiş ve paylaşılmış zengin bir malzeme, cinsiyet ve cinsellik üzerine hayatın içinde olup bitenleri değerlendirme ve yorumlama yolunda hassasiyetle kullanıldı burada. Ancak sistematik ve spesifik olarak akademi için değil, topluma yönelik kaleme alınmış yazılar bunlar. Böyle olmakla birlikte, hiçbir zaman “antropolojik bağlam”dan kopmamaya da özen gösterdim. İşte o yüzden kitabın alt başlığına “antropolojik değiniler” ibaresi koyma cesaretinde bulunuyorum.

Art arda hiçbir bölümlemeye gidilmeden sıralanan yazıların yine de kendi içinde anlamlı bir dizilim oluşturduğu söylenebilir. Cinsiyet ve cinsellik konusuna girme noktasında kendimi en güvenli hissettiğim, ayrıca en çok kafa yorup kalem oynattığım “erkeklik” üzerinden açılış yapıyorum. Kendi açımdan çok içsel ve varoluşsal yanı olan erkek-odaklı bu yazıları, dünyada ve Türkiye’de kadının konumu üzerine bir yandan popüler kültürle diğer yandan dinselikle yoğun titreşime de sahip yazılar izliyor. Tabii popüler kültür ve dinselikle eksenli değerlendirme eğiliminin erkeklik yazıları açısından da söz konusu olduğunu hemen eklemem gerekir. Aynı minval üzere, kadın-odaklı yazılardan da cinsellik ve eşcinsel/transgender “kültür”lere ilişkin yazılara geçiliyor.

Bir antropoloğun kültüre ve topluma karşılaştırmalı bakma “takıntı”sının cinsiyet ve cinsellik mevzuundaki önlenemez dışı vurumları olarak matbu ve elektronik ortamda kaleme alınmış, kamusal ilgiye yönelik bu yazıları kitap bünyesinde toplamaya değer bulan İletişim Yayınları’na başta Nihat Tuna ve Tanıl Bora olmak üzere teşekkürü borç bilirim. Kitabı hazırlarken Hasan Münüsoğlu ve Şevket Murat Dünşen mütevazı katkılarda bulundular; onlara da şükranlarımı sunuyorum. Değerli dostum Ercan Arslan, kitabı eş-

sizleştiren kapak fotoğrafı ile her zamanki gibi benim sayfalara sığdıramadıklarımı bir çırpıda “ışıkla yazdı”! Sunduğu ve saçtığı “ışık” hiç eksilmesin diyerek teşekkür ediyorum.

Bu çalışmayı, antropoloji serüvenimde en önemli yönlendirici etkiyi yapan sevgili hocam Nancy Lindisfarne’a adıyorum. Ben antropolojinin eleştirel, radikal ve “sol” membânı onunla keşfettim. Tabii lezzetini, keyfini, neşesini de... Nancy, benim için sadece antropolog olma sürecinde değil, insan olma yolunda da belirleyici bir model oldu. Sanırım hali, tavrı, mizacı ve edasıyla onu model alıp içselleştirerek giderek hayli “androjen” hale de geldim! Aynı doğrultuda, daha fazla insanlaştığım kanaatindeyim.

TAYFUN ATAY
Şubat 2011, Ankara